

כתובת האתר של ישיבת "אשרי האיש" – ההרצאות של הרב יוסף צ. בן-פורת

www.emuna.info

שיחתו השבועית של

ראש הישיבה – הרב יוסף צ. בן-פורת

הכרת הטוב בראש המידות הטובות

כפיות טובה הגרועה והמאוסה שבמידות

כי תצא שנת תשע"ב

עמון ומואב נדחו מכלל ישראל מפני שהיו כפויי טובה

"לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם" "על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור מפתור ארם נהרים לקללך" (דברים כג, ד-ה).

כתב בספר "חסידים" (אות תרסה): "אין מזה רעה כמו כפוי טובה אפילו כנגד הבהמה אמרה תורה אל תהי כפוי טובה שנאמר (שמות כב, ל) 'ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לקלב תשליכון אותו' ". (אות קפה) "לעולם לא יהא אדם כפוי טובה כי ממהרים ליפרע ממנו, שהרי נבל היה כפוי טובה לדוד ועבדיו ששומרים צאנו וחומה היה עליהם... לפיכך מיהרו להיפרע ממנו וכתוב (משלי יז, יג) 'מישיב רעה תחת טובה לא תמיש רעה מביתו' ".

רבינו החיד"א (מדבר קדמות, מערכת כ, אות טו) נשאל היכן נמצא בתורה עונש על כפיות טובה. והשיב שהמקור לכך הוא מהמעשה שהיה עם מלך אדום שאמר לבני ישראל 'לא תעבר בי פן בחרב אצא לקראתך' (במדבר כ, יח), למרות שהציעו לו 'אוכל בכסף תשבירני'. ולא הקפיד עליו הקב"ה.

לעומתו אצל עמון ומואב נצטוינו לשמור להם איבה 'על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים'. הצידוק לאיבה זו הוא מפני שכל מציאותם בעולם היא מחמת זכותו של אברהם שהציל את לוט מתוך ההפיכה (בראשית יט, כט). לכן נתבעים הם ביותר על כך שלא זכרו להיטיב עם צאצאיו של אברהם, אלא כפרו בטובתו.

אך ורק שתי אומות נאסרו לבוא בקהל ישראל לעולם. ולא זו בלבד, שהענישו את עמון ומואב בכך שלא יבואו בקהל ה' עד עולם, עוד נצטוינו ביחס לאומות אלו: "לא תִּדְרֹשׁ שְׁלָמָם וְטִבְתָּם כָּל יְמֶיךָ לְעוֹלָם" (כג, ז). והרמב"ן הביא דברי הספרי (תצא פרשה רנא, וכן בתנחומא פנחס ג) לפי שנאמר (לעיל כ, ז) "כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקִרְאתָ אֲלֶיהָ לְשָׁלוֹם" יכול אף עמון ומואב כן, ת"ל לא תדרוש שלומם". דהיינו, על אף ש"אין עושין מלחמה עם אדם בעולם עד שקוראין לו שלום" (רמב"ם, מלכים פ"ו, ה"א). ואפילו בשבעת עמי כנען, שמצוים אנו להלחם בהם ושלא להחיות מהם כל נשמה (לעיל כ, טז) – אך בתחילת המלחמה מחויבים לקרוא להם לשלום, כמפורש ברמב"ן (לעיל כ, ז) וז"ל: "אבל קריאת השלום אפילו במלחמת מצוה היא, שחייבים לקרוא לשלום אפילו לשבעה עממים, שהרי משה קרא לשלום לסיחון מלך האמורי, ולא היה עובר על עשה ועל לא תעשה שבפרשה". ואילו לעמון ומואב אין קוראים לשלום כאשר יוצאים להלחם עמהם. ועי' ברמב"ן שמלחמת עמון ומואב נאסרה עלינו לדורות, והכתוב שאמר (לעיל ב, ט) אל תתגר בם אינה מצוה לשעה בלבד, אבל היא מצות לא תעשה לדורות. ומה שנאמר "לא תדרוש שלומם" הוא למצב "שנלחם עליהם בעיר שכבשו הם מן העמים **שלא נקרא להם לשלום** וגו'". עוד מביא הרמב"ן שנשתנו עמון ומואב משאר האומות, ובמלחמה נגדם **נצוינו להשחית את עציהם להזיקם ולצערם!** דבר שנאסר באומות אחרות.

ניצבת לפנינו מצוה הטעונה הסבר. מדוע, הוטל על עמון ומואב עונש כל כך כבד? שלעולם ועד, אסור ליהודי להתחתן עימהם. אף אם עמוני ומואבי, יתגיירו, ויתנהגו כדת וכדין, וידקדקו בכל מצוה ומידת חסידות, למרות זאת, אסור לישראלי להתחתן איתם בשום אופן. כמו שראינו, גם במלחמה, באופן שהותר להילחם בהם, היחס אליהם הוא קשה מאוד. בעוד, שביחס לעם אחר, למצרים, אנו מוצאים בתורה אזהרה הפוכה "לא תתעב מצרי כי גר הָיִיתָ בְּאֶרֶץ" (דברים כג, ח). פירש"י: "לא תתעב מצרי - מכל וכל **אף על פי שזרקו זכריכם ליאור** מה טעם שהיו לכם **אכסניא בשעת הדחק**".

הרי לנו, שאותו עם שהתפרסם **בשנאתו לישראל**, בחיסולם והטבעתם של רבבות תינוקות ובשאיפתו לחיסולה המוחלט של אומתנו, **אסור לנו לשונאו**. אם המצרי מתגיייר, הרי בשני הדורות הראשונים לאחר גיורו, אסור לישראל להתחתן

עימו, אבל בדור השלישי כבר מותר להתחתן איתו. ואילו עמון ומואב, **שלא הרגונו** ולא חמסונו, נאסר עלינו להתחתן בהם לעולם **ונצטוונו לצערם** ככל האפשר!

ודאי שישנה סיבה כבדת-משקל ליחס הקשה כלפי עמים אלה – מהי הסיבה?

הרמב"ן האריך לבאר **שסיבת ריחוקם היא מידת כפיות-טובה** שמושרשת בהם.

"הרחיק שני האחים האלה שהיו גמולי חסד מאברהם, שהציל אביהם ואמם מן החרב והשבי (בראשית יד, טז), ובזכותו שלחם השם מתוך ההפכה (שם יט, כט) והיו **חייבין לעשות טובה עם ישראל, והם עשו עמהם רעה** האחד שכר עליו בלעם בן בעור והם המואבים, והאחד לא קדם אותו בלחם ובמים כאשר קרבו למולו, כמו שכתוב (לעיל ב יח-יט) 'אתה עובר היום את גבול מואב את ער וקרבת מול בני עמון' והנה הכתוב הזהירם (שם, יט) 'אל תצורם ואל תתגר בס', והם לא קדמו אותם כלל, כי היה הכתוב אומר 'כאשר עשו לי בני עשו המואבים והעמונים', אבל לא הזכיר עמון, שלא קדמו אותם: **והנה עמון הרשיע בזה יותר מכולם**, כי בני עשו והמואבים כאשר ידעו שהוזהרו ישראל שלא יתגרו בהם הוציאו לחם ומים חוץ לגבולם, ועמון לא אבה לעשות כן, וזה טעם 'אשר לא קדמו', **שלא יצאו לקראתם בלחם ובמים** כאשר עשו האחרים ולכך הקדים הכתוב 'עמוני' והקדים להזכיר פשעו על דבר אשר לא קדמו אתכם, ואחרי כן הזכיר 'מואבי' וחטאתו" (דברים כג, ה).

בדבריו אלה של הרמב"ן, נחשפה בפנינו השקפת התורה ביחס להכרת הטוב של האדם לזולתו. הבה נתבונן לעומק הדרישה: אברהם אבינו גמל חסד עם לוט – אביהם הקמאי של עמון ומואב – במלחמת ארבעת המלכים נגד החמישה, סיכן את עצמו בהיחלצו לעזרתו ונלחם בעזרת צבאו הקטן נגד צבאות גדולים וחזקים. כל זאת כדי להציל את לוט מהשבי. מאוחר יותר, בזכותו של אברהם, ניצל לוט גם ממהפכת סדום. אולם, עלינו לזכור, שמאז ועד לכניסתם של ישראל לארץ – שהוא הזמן עליו הם נתבעים, שלא כיבדו את ישראל ב'לחם ומים' – **חלפו קרוב לחמש מאות שנה!** רואים אנו, שחיוב זה של הכרת הטוב עדיין עומד על מקומו, אין 'התיישנות' על חובה זאת. על פי המוסר של התורה, ברגע שנוצרה הזדמנות לעמון להחזיר טובה ולגמול חסד עם בני אברהם, היו מחויבים לעשות זאת. ומשעה שלא עשו כן, נודו לעד ולעולמי עולמים.

נדגיש, לעם ישראל לא חסר דבר בלכתם במדבר, שהרי יום, יום קיבלו מן מן השמים, ואת צימאונם הרוו במי הבאר שנבעה מן הסלע, כמו שכתב הרמב"ן (שם כט, ה) "היו האדומים והמואבים מקדימים אותם בלחם ובמים והיו גדולי ישראל קונים

מהם ואוכלים לתענוג, לא לצורך ולא לשבעה, ועיקר המחיה שלהם במן". הווי אומר, שסירובם של בני עמון להציע לחם ומים, היה צעד הפגנתי של עוינות. הרי שלמרות "שהיו גמולי חסד מאברהם" הפגינו כלפי צאצאיו יחס מתנכר ביותר. רואים אנו שהרחקתם מלהסתפח ולהתחתן עם עם ישראל **לא עקב עבירה** באה, אלא, **בגלל מידה רעה שטבועה באופיים הלאומי!**

כלל ישראל חייב בהכרת הטוב למצרים למרות שהרעו לנו מאוד!

המצרים אכן, היו מאוד רעי לב, ולכן, עד הדור השלישי הם מנועים מלהתחתן עם ישראל, למרות שהתגיירו. אולם, לאחר שלש דורות, שהם מקיימים תורה ומצוות, הם עוברים תהליך של טיהור והתנקות ואז, הם כשרים וראויים להיטמע בעם ישראל. גם במשך שלשת הדורות, שהם עדיין 'בבידוד ובהסגר', אסור לנו לתעב אותם מכיוון, שהיינו גרים בארצם. לעומת זאת, הפגם בעמון ומואב הוא הרבה הרבה יותר עמוק ולכן, הוא לא ניתן לניקוי לעולם ועד.

והיטיב להדגיש את הנקודה רבינו שמחה זיסל זיו זצ"ל המכונה "הסבא מקלם" (אור רש"י תצא עמ' קג). בדבריו הביע את התפעלותו הרבה מעומק הכרת הטוב שחייבה התורה את האדם מישראל. יוסף כלכל שבע שנים כל מצרים, ולולא הוא היו מתים ברעב כולם ולא די שלא מתו, אלא ליקט את כל הכסף והביא ביתה פרעה, גם שנות הרעב נפסקו על ידי ברכתו של יעקב אבינו, ומה קרה בהמשך? קם מלך אשר לא ידע את יוסף, והעבידם בפרך ובכל עבודה קשה, והשליך את בניהם ליאור, ולבסוף גם תבן לא ניתן להם. הרי כמה כפויי טובה היו פרעה וכל מצרים. ועם כל זה, הזהירה התורה "לא תתעב מִצְרִי כִּי גֵר הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם" (דברים כג, ח). ועד היום אנו מצווים לזכור לשלם להם גמול ולקרבתם תחת כנפי השכינה. אם כן, מעלה הגרש"ז את השאלה "ומה גודל החוב לזכור טובה אמיתית שאדם עושה לחברו, אתמהא! היש קץ למדה זו למעמיק בה?"

רבינו ז"ל חידד את נושא הכרת הטוב, כיצד עלינו לנהוג ביחס לאדם שגמל עמנו טוב, אבל אחר כך הפך את עורו ועשה לנו צרות מרובות וגדולות. האם חיוב הכרת-הטוב יקוּוֹז על ידי המעשים הרעים? הביא אפוא ראייה מן הפסוקים, שקיום הכרת הטוב אינו נמחה על ידי רעות מאוחרות יותר! ומכאן השלכות למעשה, הלוא יחסי אדם לאדם יש בהם תנודות שונות ולכן, כששואלים את פלוני, איה הכרת הטוב שלך לאלמוני, שכה הטיב עמך? הרי שתשובתו היא: "נכון הדבר שבעבר הרחוק גמל עימי טוב, אבל לאחר מכן, הרע לי ולכן אין לי שום סיבה לגמול עמו טוב!" ברם, מתוך דבריו של הגרש"ז ז"ל מתבאר, שאין הרע מכבה את הטוב

והכרת הטוב על מקומה עומדת. הארה זו אמורה לפקוח את עינינו ביחסנו כלפי הזולת.

מידות טובות או רעות עוברות בתורשה

אמרו חז"ל "שלושה סימנים יש באומה זו: רחמנים, ביישנים גומלי חסדים" (יבמות עט, א). ומי שאין בו סימנים אלה, בידוע שאינו מזרעו של אברהם. רבינו ניסים מגירונדי זצ"ל (דרשות הר"ן, הדרוש החמישי, ד"ה ועם כל) הסביר, שהסיבה שאברהם שלח את אליעזר למרחק רב כדי להביא אישה ליצחק ולא הסכים לקחת אישה מבנות הכנעני היא, מפני שלכנענים היו **מידות מושחתות** ואילו, בני משפחתו של אברהם שהתגוררו בארם נהריים, היו בעלי **מידות טובות**, למרות, שהיו עובדי עבודה זרה. ומאחר **והמידות הטובות באדם עוברות בתורשה**, פחד אברהם אבינו, להכניס אל תוך משפחתו גורמי-תורשה שיש בהם מידות רעות, כדי שלא תיכנסנה המידות המושחתות, אל זרעו לדורי דורות. גם בתקופה מאוחרת יותר, אנו מוצאים (יבמות עח, א), שדוד המלך גזר על הגבעונים איסור חיתון עם ישראל. וזאת מפני, שהוא נוכח לדעת, שלמרות שהם חיים בקרב ישראל מאות שנים, הרי עדיין הם ספוגים במידה של **אכזריות** ושאיפת נקם עד להחריד. הם לא הסכימו לקבל שום פיצוי, לא הסכימו להגיע לשום הסכם, זולת **נקמת דם** בצאצאיו של שאול המלך. בלית ברירה, דוד המלך נענה לדרישתם, אולם, מאותה עת, נאסרו בחיתון עם ישראל, כדי שלא תכנס אותה מידה רעה וקשה למאגר הגנטי של כלל ישראל.

חיוב הכרת-הטוב כלפי דומם

אמרו חז"ל (ב"ק צב, ב) שמקור הפתגם השגור בפי אנשים, 'בור ששתית ממנו לא תזרוק בו אבן?' היא מהפסוק "לא תתעב אדם כי אחיך הוא לא תתעב מִצָּרִי כִּי **גֵר הֵייתָ בְּאֶרֶץ**". והנה, כל הרואה את ההשוואה, תמוה יתמה, האם מתוך זה שהתורה ציוותה, שלא לחוש רגשות שנאה כלפי אנשים מצרים – כיוון שהם עלולים להיפגע, ועלינו להכיר להם טובה על שהתגוררנו בארצם – ניתן ללמוד שאסור להשליך אבן לבאר ששתינו ממנה? וכי איכפת לבור אם מי ששתה ממנו יזרוק בו עפר לאחר שירוה את צימאונו ממימיו? הלוא הבאר היא דומם, חסר דעת ורגש. אם כן, איך נלמדת הכרת הטוב לדומם, מחיוב הכרת הטוב לאדומי ולמצרי. רואים אנו, שלחז"ל הייתה הסתכלות אחרת, האדם שלא מכיר טובה לדומם, גם לא יכיר טובה לאדם. **תכונות רעות, אינן יודעות גבולות, טבען שהן גדולות והולכות!**

אולם, גדולה מזאת מצאנו. את שלושת המכות הראשונות: דם, צפרדע וכינים, הקב"ה מצווה לבצע על ידי אהרן ולא על ידי משה (יעוין ברש"י שמות ז, יט).

והסיבה שהקב"ה מצווה על אהרן לבצע את מכת דם, וכך מאוחר יותר במכה השניה – צפרדע, ולא על משה היא, מפני שהוא חייב **בהכרת הטוב** ליאור שהצילו ממוות. וגם כאן, הננו עומדים פעורי פה, וכי לנהר אכפת אם מראהו אדום או צלול? וכי אלה הם המים שהיו כאן לפני שמונים שנה, כשמשה היה מונח בתיבה? הלוא, המים התחלפו כבר מאות פעמים. יתר על כן, וכי היאור הינו יישות כלשהי שיש להקפיד בכבודה ולהכיר לה טובה?

גם המכה השלישית נעשית על ידי אהרן ולא על ידי משה, מפני: "לא היה העפר כדאי ללקות על ידי משה לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול ולקה על ידי אהרן" (רש"י שם, יב). גם כאן, השאלה צצה מאליה, וכי זהו העפר שמשה השתמש בו לכסות את המצרי? יתר על כן, וכי לעפר יש רגשות?!

רואים מכך, שעיקר הכרת הטוב נובעת מאצילות הנפש של מקבל הטוב. אם משה היה מכה בעצמו את היאור ואת העפר, **הם** - המים והאדמה – לא היו **'נפגעים'**, אולם, **נפשו של משה היתה נפגמת**, עדינותה הייתה מתכהה וזוהרה היה מתעמעם. אי לכך ניתן ללמוד מכאן, שמי ששותה מבאר ולאחר מכן משליך לתוכה אבנים, הרי בכך הוא **כפוי טובה** – **הפוגם את נפשו ומשחיתה**. חייב האדם להכיר טובה, לכל אדם ולכל חיה ואף לצומח ולדומם. אסור לאדם להשחית שום דבר. אפילו בעת מלחמה נצטוונו לא להשחית עצים. האדם שאינו מכיר טובה, סופו שהוא מתרחק מאד מן הצורה הא-לוהית הנטועה בקרבו ומאבד את שם "אדם".

פרשנות ציווי ה' כפופה לתורת-המידות!

כתב מו"ר הגאון הגדול, איש המוסר והדעת, רבי חיים שמואלביץ זצ"ל (שיחות מוסר מהדורת תשסב, מאמר עג, עמ' שכ): "בא וראה עד היכן חיוב הכרת הטוב מגיע, הקב"ה ציוה למשה רבינו ע"ה (במדבר לא, ב): "נקום נקמת בני ישראל מאת המדיינים וגו' ", וכתוב אח"כ (שם, ו): "וישלח אותם משה וגו' ואת פינחס בן אלעזר הכהן לצבא". ובמדרש (במד"ר כב, ד) שאלו חז"ל: "הקב"ה אומר למשה נקום בעצמך, והוא שולח אחרים? אלא על ידי שנתגדל במדין, אמר, אינו בדין שאני מיצר למי שעשה לי טובה".

ותמוה מאד, הרי נצטווה שינקום הוא את נקמת בני ישראל במדין, ואם כן איך דחה את מצות השם מפני מנהג דרך ארץ והכרת הטוב? ועל כורחך צריך לפרש, שכמו שהתורה שבכתב מתפרשת על ידי י"ג מידות שהתורה נדרשת בהם, כך היא מתפרשת על ידי "תורת-המידות". לאחר שראה מרע"ה שהשי"ת הקפיד שלא יכה את היאור ואת העפר, משום הכרת הטוב, על כורחך עליך לפרש את הציווי ה' להכות את המידיינים לפי מידת הכרת הטוב. אי

לכך, ציווי ה' "נקום" מתפרש – על ידי אחרים. ואף על פי שלולא החיוב של הכרת הטוב היתה הכוונה כפשוטו שינקום בעצמו דווקא, מכל מקום לאחר שנצטוונו בחיוב הכרת הטוב, הרי זה ככל המידות שהתורה נדרשת בהן, ואף כאן מתפרש הציווי 'נקום' על ידי שליח, ולא בעצמך, כי **'אינו בדין שאני מיצר למי שעשה לי טובה' "**

הרמב"ן (שם כג, ז) עמד על כך שהקב"ה הכיר טובה לעמון ומואב ושמר להם זכות אבות "והנה השם שמר לבני לוט זכות אביהם שליוה את נביאו בדרך אשר שלחו ה', ולכך הנחילם מנחלת אברהם. והעניש את בניו בחטאם שלא ידבקו בישראל. וכן המצרים הרחיקם שלשה דורות מפני רשעם אשר עשו עמנו רעות רבות וצרות, אבל לא יתעב אותם לעולם, בעבור שהיינו גרים בארצם ונמלטנו עמהם בימי הרעב בכבוד שעשו לאבינו והמליכו עליהם ממנו קצין ומושל. וכן עשה עם אדום, שמר להם זכות אבות שהיו מזרע קדש, והרחיקם שלשה דורות בעבור שיצאו לקראתינו בחרב ולא זכרו ברית אחים".

רואים מדבריו, שהקב"ה, ששומר את מידת האמת, משקלל את **הכרת הטוב שלנו כלפי המצרים**, אל מול **הרע שעשו לנו** וכך נוצר הציווי שעלינו לרחקם שלשה דורות ולא יותר, וכך גם האיזון ביחס לאדום.

מצות הבאת ביכורים יסודה בהכרת-הטוב כלפי הבורא ית'

הבה נתבונן, כיצד השריש בנו השי"ת, את המודעות לחשיבות שבמידת הכרת-הטוב. מידי שנה בשנה, חייב האדם לקחת מספר פירות בודדים, מביכורי הפירות שהבשילו בשדהו, ולהביאם אל בית המקדש. וכך מביא האדם מישראל תאנה, אחת, רימון אחד ונותנם לכהן. ונשאלת השאלה, לשם מה טורח האדם מקצה ארץ ישראל עד ירושלים, כדי להביא לכהן תאנה אחת או רימון אחד? בשלמא, תרומות ומעשרות ושאר מתנות כהונה, שאדם מישראל נותן לכהן וללוי, תכליתם, לפרנס ולכלכל את שבט לוי. מאחר, ובני שבט זה לא קבלו חלק ונחלה בארץ ישראל, הרי, שעם ישראל כולו, מכלכל אותם ואילו הם משמשים כמלמדי תורה ועובדים את עבודת הקודש בבית המקדש, עבור כל העם. **אולם הביכורים אין בהם כדי לכלכל את הכהנים. אם כן, למה מביאים אותם?**

אלא, שהבאת הביכורים מהווה מעשה סמלי, שנותן הזדמנות לאדם להודות להקב"ה. **התפילה היחידה שמוזכרת בתורה**, היא אותה תפילה שאומר האדם שמביא ביכורים לבית המקדש. הטעם שמגיע האדם עד להר הבית ומודה לבוי"ת,

על כל השפע שנתן לו בשדות, ועל הטוב שגמל לעם ישראל מאז תקופת יעקב אבינו ועד לרגע זה, הוא **כדי להראות שיש לו הכרת הטוב ואינו כפוי טובה** (רשי"י דברים כו, ג).

מי שלא מכיר-טובה דרגתו נמוכה מבהמה!

חובת הכרת הטוב היא מן הערכים העיקריים והיסודיים ביותר במחשבת המוסר הישראלי. ומאידך, כפיות טובה היא מן המידות המגוננות והמושחתות ביותר.

בספר "חובת הלבבות" (הקדמה לשער עבודת האלקים), כתב שיש חמש מדרגות בהכרת הטוב: א. טובת האב לבנו. ב. טובת האדון לעבדו. ג. טובת העשיר לעני, כדי לקבל שכר מה'. ד. טובות בני אדם זה לזה, כדי לקנות לעצמם שם וכבוד, או להנות תמורתן מגמול בעולם הזה. ה. טובת החזק לחלש, מפני שהוא מרחם עליו ומצטער על מצבו. והוא מסביר בטוב טעם ודעת, שכל אותן הטובות נעשות:

"כי כל אדם המיטיב לחברו, הוא מתכון קודם כל לתועלת עצמו, כדי לרכוש בכך קישוט נאה בעולם הזה או בעולם הבא, או כדי להרחיק מעליו צער, או כדי לשפר את מצב רכושו. – ובכל זאת אין בכוונות אלה כדי למנוע את מקבלי הטובות מלשבח ולהודות למיטיביהם, ולירא ולאהבה אותם, **ולהשיב להם כגמולם הטוב**, למרות שהטובה שהיטיבו בה היא בידם רק בתור השאלה מה', ולמרות שהטבע שלהם מאלץ אותם להיטיב בה, כמו שבארנו" (לב טוב, שם).

הרי לנו, שהשכל האנושי והנורמות המקובלות בכל העולם ובכל הדורות מורים, שהאדם המנומס והתרבותי מודה למי שהיטיב עמו ומכיר לו טובה. ואם הדעת האנושית מחייבת להודות לבני אדם על הטובות שגמלו לנו, על אחת כמה וכמה, **שהשכל מורה** שחייב האדם **להכיר טובה לבוא עולם**, המחיה אותו בכל רגע ורגע:

"ומכיוון שכן, כמה חייב האדם לעבוד ולשבח ולהודות למי שברא את הטובה ואת בני האדם המטיבים בה, אשר אין סוף לטובתו, והיא תמידית ונמשכת זמן רב, ואין בה כל כונה של תועלת עצמית או הגנה עצמית מנוק, ואין היא אלא נדיבות וחסד מצדו כלפי כל בני האדם" (שם).

בהמשך דבריו כותב רבינו בחיי דברים חריפים ונוקבים: "וכשלא יקבל על עצמו את החובות שהשכל מחייב אותו, למרות שהוא יודע את חובותיו אלה, ולמרות ששכלו מעורר אותו לקים אותו, הוא **יחדל להיות בגדר 'החי המדבר'** ותהיינה הבהמות מבינות יותר ממנו את

הדברים המביאים להן תועלת, כמו שנאמר (ישעיה א, ג): 'ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע עמי לא התבונן' (שער עבודת אלקים, ספ"ג).

עבודת ה' צריכה לנבוע מרגש הכרת הטוב

היוצא מדבריו, אותם ביאר באריכות רבה, שהאדם מחויב בעבודת ה' משתי סיבות: א. חיוב השכל. ב. חיוב התורה. החיוב מחמת הסיבה הראשונה, גדול ונכבד מן החיוב הבא מן הסיבה השניה. גדול המוסר של דורנו מו"ר המשגיח מרן רבי יחזקאל לוויןשטיין זצ"ל, שיחיד ומיוחד היה כפי שהתבטא עליו מרן הגה"צ רבי א. דסלר זצ"ל – 'הוא היחיד בימינו, שמדבר רק מתוך עצמו מתוך הדרגה שהוא אוחז בעבודת ה' כעת'. התייחס לנושא זה פעמים רבות, ובאחת השיחות התבטא:

"עבודת ה' הנובעת מהכרת הטוב נובעת מן השכל האנושי. **ושכל**

האנושי קודם לשכל התורה, והנה אנו אף בעת שמתחזקים בעבודתנו מ"מ כל עניינינו רק מחמת שכל התורה ואיננו חושבים כלל על עבודה מחמת שכל האנושי, וראה שם בחוה"ל שכי' **דעבודה משכל האנושי קודמת לעבודת שכל התורה**, וכל זה נאמר אף באומות העולם. על אחת כמה וכמה, ישראל שזכינו ליציאת מצרים וקריעת ים סוף וכל הנסים שנעשו לאבותינו, חייבים בעבודת הכרת הטוב המיוחדת לנו על כל זה"

(אור יחזקאל ח"ד, עמ' שכז).

ובהמשך גלש, כדרכו בקודש, להתבוננות על עצמו ובתוך עצמו, תוך חיפוש אחר 'נקודת האמת', שעל פי עומק הכרתו וגודל עבודתו חסרה לו!

"נתעוררתי לדבר מעט בענין הכרת הטוב הנה שמעתי שהרב

שליט"א (כוונתו, למרן הגר"י כהנמן זצ"ל, ראש הישיבה ומיסדה) עומד לנסוע שוב לחו"ל בעניני הישיבה. וחשבתי בלבי, שהלא נוסע וטורח כל ימיו, ואני מקבל הימנו טובה, שאני יכול לעסוק בעניינים הרוחניים בישיבה ללא טרדות כלל. וכ"ז מפני שהרב שליט"א מאפשר לי זאת. הלא **מחויב אני בהכרת טובה אליו ואינני מרגיש בזאת כלל**. וכל ההערכה שיש לנו לרב שליט"א, היא מחמת גדלותו! אמנם **הכרת הטובה נעלמת מאתנו**. וגם כאן הסיבה, שהורגלנו בישיבה לקבל טובות מהרב שליט"א, ולכן **קשה עלינו הכרת הטוב**. וביותר שמדת **הגאווה הנמצאת בנו מורה אותנו שהכל מגיע לנו** ולכן קשה הכרת הטוב שהמידות הרעות מפריעות ומונעות מהמעלות הנמצאות בטבע לתת את פריים.

... אני ב"ה זכיתי לראות בקעלם אנשים שידעו להכיר טובה
וזכורני שאף לנכדים של אלו שעשו להם טובה השתדלו בכל כוחותיהם
לגמול עמם חסד. כי זו מדריגתם של אנשים חסידים וישרים היודעים
חובתם בעולמם" (שם, עמ' שכח).

ואמנם, גם המשגיח זצ"ל, היה מקפיד להכיר תודה, אף לנכדיהם של אנשים
שגמלו עמו טובה. כבדרך אגב, חשף בפנינו רבינו ז"ל, שמידת הגאווה היא זו
שמתנגדת ומפריעה להכרת הטוב!

כיבוד אב ואם שורשו במידת הכרת הטוב

רבותינו האריכו להחדיר בנו את ההבנה **שהכרת הטוב היא היסוד** למצוות
שבין אדם לחברו ולמצוות שבין אדם למקום. עד כדי כך שאמרו חז"ל "כל הכופר
בטובתו של חברו סופו שיכפור בטובתו של הקב"ה" (הובא ברבינו בחיי שמות א, ח).
מאותה הכרת הטוב נגזרת מצוות כיבוד אב ואם, כפי שכתב בספר החינוך (מצוה לג):

"מִשְׁרָשֵׁי מִצְוָה זו, שְׂרָאוֹי לוֹ לְאָדָם שֶׁיִּכִּיר וַיִּגְמַל חֶסֶד לְמִי שֶׁעָשָׂה
עִמּוֹ טוֹבָה, וְלֹא יִהְיֶה נָבֵל וּמִתְנַפֵּר וְכַפִּי טוֹבָה שֶׁזֶּה מִדָּה רַעָה וּמֵאֻסָּה
בְּתַכְלִית לִפְנֵי אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים. וְשִׁיתֵן אֵל לְבֹו כִּי הָאֵב וְהָאִם הֵם סִבָּת
הַיּוֹתוֹ בְּעוֹלָם, וְעַל כֵּן בְּאֶמֶת רָאוֹי לוֹ לַעֲשׂוֹת לָהֶם כָּל כְּבוֹד וְכָל תּוֹעֵלָת
שְׂיֻכָּל, כִּי הֵם הֵבִיאוּהוּ לְעוֹלָם, גַּם יִגְעוּ בּוֹ כָּמָה יִגְיָעוֹת בְּקִטְנֻתוֹ".

הכרת הטוב של הבעל כלפי אשתו

גם מערכת היחסים בחיי הזוגיות בין איש לאשתו, צריכה להיבנות על
יסודות אלה. וכך שמענו מפי רבינו מרן הגר"ח שמולביץ זצ"ל:

"וכן נראה ממה דאיתא בגמ' יבמות (סג, א): 'ר' חייא הוא קא
מצערא ליה דביתהו, כי הוה משכח מידי, צייר ליה בסודריה ומייתי
ניהלה, אמר ליה רב, והא קא מצערא ליה למר, אמר לו, דיינו שמגדלות
בנינו ומצילות אותנו מן החטא'. [תרגום: ר' חייא – שהיה גדול הדור –
אשתו הייתה מצערת אותו תמיד. וכשהיה רואה דבר נאה, היה קונה
ומביא לה. אמר לו רב, והלוא היא מצערת את כבודו? (כוונתו הייתה,
למה אתה כל כך מכבד אותה וקונה לה מתנות, והלוא היא מצערת אותך
ללא הרף) ענה לו: היא גומלת עימי חסד, בכך שמטפלת בילדים ודואגת
שילמדו תורה ומצילה אותי מהרהורי עבירה].

ונראה שכשם שה'מגדלות את בנינו' מחייב **הכרת הטוב**, שהרי
הדבר בא על ידי מסירות נפש ממש מצד האם שמגדלת את בניה בקושי

ובצער. בה במידה אנו מתחייבים **בהכרת הטוב** בגלל ש'מצילות אותנו מן החטא', אף על פי שדבר זה אינו קשה לה כלל, וכשהיא מקשטת את עצמה לפני בעלה הדבר נוח גם לה ורוצה בכך יותר ממנו, ואף על פי כן **חייב הכרת הטוב** הוא על שניהם בשוה. כי סוף סוף הטובה הבאה לאדם גדולה בשניהם, ואין הבדל כמה השקיע בכך נותן הטובה, וכמו שנתבאר" (שם, עמ' שיט).

לא רק להוריו ולבת זוגו חייב אדם בהכרת הטוב, אלא לכל מי שהיטיב עמו אי פעם.

מעשה בפוסק הדור, הגאון הגדול רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל, שהגיע לחתונה של בחור ישיבה, שלא היה כלל וכלל בן-משפחתו, והנה, רואים הכל שהוא יושב בחברת החתן וממתיק עמו שיח שנמשך כמחצית השעה. מן הראוי לציין, שבאותה תקופה, כשנתיים ימים טרם סילוקו למנוחות-עולם, כבר מיעט רבינו להשתתף בשמחות, אלמלא היתה לו סיבה מאוד מיוחדת. "מה היא הסיבה המיוחדת"? התייגעו הבחורים ששמרו את צעדיו של רבינו, ידוע-ידעו שכל דרכיו משפט, ולפי מיטב ידיעתם אין קשר כלשהו בינו לבין החתן דין.

השתוממותם גברה, כאשר גם לחתן עצמו, שנשאל על פשר הדבר, לא היתה תשובה ברורה לכך...

כעבור הרהור ממושך, השיבם החתן: "הסיבה היחידה שאפשר שבגללה הגיע רבינו, אולי היא, משום שלפני כשנתיים ימים, ליוויתי את רבינו במשך כשבעה ימים מידי בוקר לתפילה. היה זה בשבעת ימי המשתה של המלווה הקבוע, ובהיותו אחי נפלה בחלקי הזכות למלא את מקומו וללוות את רבינו. מלבד כך, איני רואה סיבה נוספת. (חכו ממתקים, ח"א, עמ' שעט).

אף לבעלי חיים, לצמחים ולדומם חייב האדם להכיר טובה. ביחס לבגדים: חז"ל אמרו (ברכות סב, ב) גבי דוד המע"ה שלפיכך ויכסוהו בבגדים ולא יחס לו (מלכים א. א, א), מפני שביזה את הבגדים. שכרת כנף מעיל שאול במערה. והפירוש הקב"ה יצר את טבע הבגד שמחמם את האדם. אבל אם האדם **כפוי טובה כלפי הבגד**, הבגד לא עוזר לו.

אם כי, מן הראוי להאריך בנושא זה, עוד רבות, מחמת חשיבותו הנעלית ובגלל חוסר המודעות הקיימת בנושא זה, אולם, השבוע נסתפק במה שנאמר, ועוד חזון למועד בעזהש"ת.

נסיים בסיפור קצר ומעניין, המראה את אישיותם המוסרית של גדולי התורה:

בכ"ח סיון התשנ"א, נפטר בירושלים הגאון הרב ישראל זאב גוסטמן זצ"ל, ראש ישיבת "נצח ישראל", שכבר בצעירותו שימש כדיין בבית הדין של מרן רשכבה"ג רבי חיים עוזר זצ"ל בוילנא. אחד מתלמידיו, פרסם רשימה ובה תולדות חיים והנהגות בקודש של רבו הנערץ, ובין הדברים המאלפים, מובא הסיפור המופלא דלהלן:

כשאספו הנאצים ימ"ש את כל רבני וילנא כדי להוציאם להורג, הצליח ראש הישיבה להסתתר בדרך נס תחת אחד השיחים שבחצר ביתו. משם ברח אחר כך ליערות, בהם שהה בזמן המלחמה עם אשתו ובתו. עד כשנתיים קודם פטירתו, היה ראש הישיבה משקה בכל יום את השיחים בחצר הישיבה בירושלים, **כהכרת הטוב לשיחים** שהצילו את חייו באותו יום מר בוילנא!

סיכום: מידת הכרת הטוב היא יסוד לכל עבודת ה', כפי שביאר הספר "חובת הלבבות". מאידך, מידת כפיות הטובה, היא הגרועה שבמידות, כפי שכתב הקדוש הנשגב, רבינו יהודה החסיד ז"ל. עמים שלקויים במידת הכרת הטוב, אסרה התורה להתחתן עימם, כדי שלא תחדור אותה תכונה רעה לתוך מאגר הגנטי של עם ישראל, שעליהם להיות מכירי טובה לאדם ולמקום!